

32. Pashkievich, V. Fundamental Byelorussian — Беларуская мова. Кніга 1 / V. Pashkievich.; ed. by A. Adamovich. — Toronto, 1974.
33. Pashkievich, V. Fundamental Byelorussian — Беларуская мова. Кніга 2 / V. Pashkievich.; ed. by A. Adamovich. — Toronto, 1978.

Кацярына Любецкая

(Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь)

ДА ПРАБЛЕМЫ РАСПРАЦОЎКІ БЕЛАРУСКАЙ ТЭРМІНАЛОГІЇ Ў БЕЛАРУСКА-ПОЛЬСКАЙ ТЭРМІНАГРАФІЇ XX СТ.

Першачарговую ролю ў адлюстраванні канкрэтных тэрмінасістэм, прэзентацыі стану іх развіцця, ступені ўпарадкавання, уніфікацыі і стандартызацыі, безумоўна, адыгрываюць тэрмінаграфічныя даведнікі. Варта звярнуць увагу на той факт, што даволі часта айчынная тэрмінаграфічная спадчына ў беларускім грамадстве ўсведамляецца ўсё яшчэ не належным чынам, і, як следства, творчыя магчымасці беларускай мовы як інструмента навуковага пазнання недаацэньваюцца. Навукоўцамі, разам з тым, канстатуецца, што «шмат у чым не маюць падстаў нараканні на нераспрацаванасць тэрміналогіі на беларускай мове, якія нярэдка гучаць з вуснаў тых, хто адмаўляе ў праве на жыццё беларускамоўнай навуцы і беларускамоўнаму навучанню, у тым ліку і ў ВНУ» [10, с. 6]. «Сапраўды, калі паглядзець на бібліяграфію тэрміналагічных слоўнікаў <...>, то высвятляецца, што шмат у якіх галінах маецца грунтоўная аснова для далейшай працы па сістэматызацыі і ўладкаванню беларускай тэрміналогіі» [10, с. 6]. Адметным выступае тое, што беларуская перакладная лексікаграфія на працягу XX ст. характарызуецца асіметрычнасцю: пераважаюць слоўнікі, рэестравую ці перакладную частку якіх складаюць словы і выразы з рускай мовы, у той час як іншамоўна-беларускіх і беларуска-іншамоўных слоўнікаў, дзе б другой мовай з'яўлялася не руская, значна менш. «Адным з найбольш істотных момантаў (поруч з моўнай сітуацыяй) з'яўляецца ўплыў традыцый рускага мовазнаўства: русістыка як была, так і застаецца адной з найбольш уплывовых у славістыцы (у тым ліку і для беларускага мовазнаўства), чым абумоўлена большая тэматычная і “жанравая” разнастайнасць беларуска-рускіх і руска-беларускіх слоўнікаў» [4, с. 62]. Даволі часта з-за адсутнасці належнай інфармацыі аб ажыццёўленай іншамоўна-беларускай практыцы ўдала распрацаваны лексічны матэрыял іншамоўна-беларускіх тэрміналагічных слоўнікаў знаходзіцца за межамі шы-

рокага навуковага ўжытку і сферы функцыянавання. Кантрастыўныя ўмовы супастаўляльных даведнікаў, разам з тым, спрыяюць не толькі вызначэнню міжмоўных тэрміналагічных адпаведнасцей, але і вылучэнню тэрміналагічных лакун, што ў цэлым не можа не стымуляваць далейшую працу па фарміраванні нацыянальнага тэрмінафонду і яго ўпарадкаванні згодна з узроўнем, дасягнутым у мовах з больш працяглай тэрміналагічнай традыцыяй.

Беларуска-польскія тэрмінаграфічныя даведнікі — гэта адзін з фрагментаў беларускай лексікаграфічнай практыкі з фіксацыяй спецыяльнай лексікі, які яшчэ не атрымаў сістэматызаванага апісання. Разам з тым можна меркаваць, што вывучэнне гэтага вопыту можа паспрыяць асэнсаванню захадаў у справе распрацоўкі беларускай тэрміналагічнай лексікі ўвогуле.

Вывучэнне слоўнікавых крыніц з уключэннем беларускага і польскага слоўнікавага матэрыялу дазваляе абагульніць некаторыя рысы, уласцівыя беларуска-польскай тэрмінаграфіі XX ст. Зразумела, што пералік такіх прымет застаецца адкрытым і можа быць дапоўнены.

Аглядаючы гісторыю развіцця беларуска-польскай тэрмінаграфічнай спадчыны, можна канстатаваць наяўнасць у ёй двух перыядаў, якія храналагічна суадносяцца з першай і другой паловай XX ст. і якім уласціва пэўная закончанасць, адноснае ўнутранае адзінства і новая лексікаграфічная якасць. З аднаго боку, яны адлюстроўваюць часавую паслядоўнасць у падрыхтоўцы слоўнікаў, а з другога, — удасканаленне лексікаграфічнай працы пры складанні лексіконаў. Кожны з этапаў адрозніваецца галоўным чынам характарам дзейнасці і ўзроўнем кваліфікацыі складальнікаў слоўнікаў, колькасцямі і якасцямі паказальнікамі саміх лексікаграфічных крыніц, а таксама мэтамі, якім падпарадкоўвалася праца па падрыхтоўцы таго ці іншага перакладнога даведніка. Гэтыя адрозненні абумовілі адметнасць у змесце і форме лексікаграфічных адзінак.

Адметнай рысай беларуска-польскага тэрмінаграфічнага ўзаемадзеяння выступае тое, што ўзаемаадносінны паміж лексічнымі сістэмамі моў насілі хутчэй нерэгулярны характар. Кантакт паміж мовамі быў у нейкай ступені выпадковы. Лексікаграфічныя матэрыялы рыхтуюцца скачкападобна і непаслядоўна.

На пачатку XX ст. часта пры адсутнасці адзінства ў поглядах на беларускую мову, калі яе схільны былі разглядаць то як дыялект, то як асобную самастойную мову, падрыхтоўка тэрміналагічнага даведніка [5] звязана найперш з практычнымі запатрабаваннямі — даць моўны дапаможнік, просты па змесце і форме. Выключна практычныя мэты абумовілі лексічны склад лексікона (найбольш ужывальныя спецыяльныя паняцці і выразы) і іх будову (рээстравая і перакладная часткі не перанасычаны лексікаграфічнай інфармацыяй). Распрацоўка беларускай тэрміналогіі ў гэты перыяд знаходзіцца на пачатковым этапе развіцця і перад складальнікамі лексікону стаіць задача знайсці або стварыць беларускія адпаведнікі ўжо ўсталяваным і замацаваным

іншамоўным тэрмінам. У сувязі з гэтым у адносіны перакладу ўступаюць мовы з рознай ступенню распрацаванасці. Неабходнасць перакладу іншамоўных тэрмінаадзінак стымулюе, такім чынам, распрацоўку беларускай тэрміналогіі.

У слоўніках пазнейшых гадоў [1–3; 6–9; 12] змяняецца як знешняе фармальнае афармленне даведнікаў, так і ўскладняецца і павышаецца іх лексікаграфічная якасць. Наяўныя слоўнікі, як правіла, малога і сярэдняга памеру (каля 2266 слоў), прызначаюцца шырокаму колу карыстальнікаў: перакладчыкам, студэнтам, навуковым даследчыкам і г. д. Вызначальным з’яўляецца той факт, што ў значнай колькасці выпадкаў распрацаваныя лексіконы шматмоўныя, распрацоўка якіх тлумачыцца наяўнасцю сацыяльнага заказу, шырокага кола карыстальнікаў і практычнай запатрабаванасцю. Развіццё шматмоўнай слоўнікавай практыкі з уключэннем беларускага і польскага лексічнага матэрыялу адбылося, калі значна пашырыліся навукова-культурныя кантакты і ўзмацніліся інтэграцыйныя працэсы ў краінах СНД і Еўропы. Фарміраванне беларускай шматмоўнай лексікаграфіі пры гэтым адбывалася праз шырокае прыцягненне іншамоўных лексікаграфічных традыцый.

У канцы стагоддзя значна ўзрасла цікавасць і да вывучэння замежных моў, веданне якіх з’яўлялася істотным пры выездах у розныя краіны, для ажыццяўлення шырокіх кантактаў з іншымі народамі, для авалодання прафесій, службовых мэт і ўвогуле выступала неабходным атрыбутам адукаванага чалавека. Перакладныя матэрыялы другой паловы XX ст. маюць дакладна выражаную спецыялізацыю слоўнікавага складу. У якасці эквівалентаў да польскіх тэрмінаў прыводзяцца, як правіла, словы беларускай літаратурнай мовы або лексемы, замацаваныя ў сферы спецыяльнага функцыянавання і сферы фіксацыі.

Калі весці гаворку аб функцыянальным прызначэнні тэрміналагічных даведнікаў, то перадусім неабходна спыніцца на выкананні імі функцыі інвентарызацыі і рэгістрацыі спецыяльнай лексікі. «Вынікам жа выканання тэрміналагічным слоўнікам сваёй нармалізатарскай або кадыфікацыйнай функцыі звычайна становіцца сістэматызацыя, уніфікацыі і ўпарадкаванне тых спецыяльных найменняў (тэрмінаў, наменклатурных назваў і прафесіяналізмаў), якія ў працэсе функцыянавання і нармалізацыі паступова пашырылі свой ужытак у навуковых тэкстах і былі абраны спецыялістамі-прадметнікамі ў якасці асноўных абазначэнняў для дакладна вызначаных навуковых паняццяў, працэсаў і з’яў» [11, с. 101].

Тэрмінаграфічныя крыніцы фіксуюць тэрміны розных галін навукі. Тэрміналагічнай працай ахоплены такія сферы, як батаніка, археалогія, лінгвістыка, анамастыка, юрыспрудэнцыя, матэматыка, археалогія, бізнес. Умовы распрацоўкі перакладной крыніцы абумоўліваюць найперш адбор тэрмінаў для слоўніка. Пры гэтым аўтары беларуска-польскіх даведнікаў арыентуюцца на здабыткі ў галіне спецыяльнай лексікі больш прасунутай мовы. Відавочна,

што перакладныя слоўнікі спецыяльнай лексікі становяцца, як правіла, фрагментамі асобнай тэрмінагаліны, паколькі ў іх закладзены абмежаванні, што тычацца ўключэння ў слоўнік пераважна вузкаспецыяльных тэрмінаў. Разам з тым у тэрміназнаўстве прынята лічыць, што мяжа паміж вузкаспецыяльнымі і спецыяльнымі тэрмінамі можа быць рухомай у часе.

Асобна варта спыніцца на характары тлумачэння тэрмінаў. Пры раскрыцці значэння адзінкі спецыяльнай лексікі ў слоўнікавым артыкуле прадстаўляюцца больш-менш строга дэфініцыі, вырацаваныя спецыялістамі. У тэрміналагічным слоўніку пры раскрыцці паняцця або з’явы прапануецца мінімум інфармацыі, дастатковы для правільнага разумення і ўжывання тэрміна ў сферы спецыяльнай камунікацыі. Адметнасцю спецыяльных тэрміналагічных слоўнікаў пры гэтым з’яўляецца наяўнасць у іх тэрміналагічных апісанняў, найбольш адэкватных тым, як разумеюць гэты тэрмін прадстаўнікі адпаведнай сферы дзейнасці.

Падсумоўваючы вышэйсказанае, неабходна канстатаваць, што ў беларуска-польскіх даведніках знайшлі адлюстраванне спробы распрацоўкі беларускай тэрміналогіі. Прапанаваныя ў перакладных беларуска-польскіх даведніках падыходы да фарміравання беларускай часткі не заўсёды мелі дастатковае распаўсюджанне ў грамадстве і набывалі абавязковы характар. Лексічны матэрыял беларуска-польскіх перакладных даведнікаў часам не вызначаецца якой-небудзь сістэмай у падачы тэрмінаў розных галін ведаў. Разам з тым практыка іх стварэння садзейнічала развіццю беларускай спецыяльнай лексікі.

Літаратура

1. Bekish, W. Białorusko-polsko-rosyjski słownik terminów lingwistycznych I leksyki specjalnej = Беларуска-польска-рускі слоўнік лінгвістычных тэрмінаў і спецыяльнай лексікі = Белорусско-польско-русский словарь лингвистических терминов и специальной лексики / W. Bekish, H. Fontański. — Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1997. — 155 s. (Skrypty Uniwersytetu Śląskiego. № 532).
2. Glossarium archaeologicum. — Bonn-Warszawa, 1962–1965.
3. Slovník slovanské lingvistické terminologie = Словарь славянской лингвистической терминологии = Dictionary of slavonic linguistic terminology. — Praha, 1977–1979.
4. Важнік, С. Сучасная беларуска-польская лексікаграфія: традыцыі, актуальны стан, праблемы, перспектывы / С. Важнік // Мовазнаўства: Матэрыялы IV Міжнар. кангрэса беларусістаў «Беларуская культура ў кантэксце культур еўрапейскіх краін» (Мінск, 6–9 чэрвеня 2005 г.). — Мінск: Лімарыус, 2010. — С. 55–65.
5. Верас, З. Беларуска-польска-расейска-лацінскі ботанічны слоўнік / З. Верас. — Вільня: Выд. Газеты «Голас беларуса», 1924. — 76 с.
6. Мацюшэнка, В. В. Слоўнік беларуска-польскі, польска-беларускі матэматычны школьны / В. В. Мацюшэнка. — Мінск: Вылічальна-аналітычны цэнтр, 1996. — 80 с.
7. Основен систем и терминологія на словенската ономастика = Основная система и терминология славянской ономастики = Grundsystem und Terminologie

- der slawischen Onomastik / Македонска Академија на науките и уметностите, Меѓународен комитет на славистите. Комисија за словенска ономастика. — Скопје — Скопје — Скопје, 1983. — 412 с.
8. Слоўнік тэрміналогіі лінгвістычнай: беларуска-расійска-польскі, польска-расійска-беларускі / Юравец, Насовіч, Панфілюк, Стэцка, Тарасюк. — Беласток, 1994. — 164 с.
  9. Слоўнік юрыдычнай тэрміналогіі: Беларуская-Расейска-Польскі / Апрац. А. Галляк. — Б.м., [1994]. — 80 с.
  10. Цыхун, Г. Беларуская тэрміналогія ў тэрміналагічных слоўніках (1918–1998) / Г. Цыхун // Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918–1998. — Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000. — С. 3–8.
  11. Шчэрбін, В. К. Тэрэтычныя праблемы беларускай лексікаграфіі / В. К. Шчэрбін. — Мінск: Беларускі кнігазбор, 1996. — 140 с.
  12. Ясіньска-Соха, Т. Малы практычны слоўнік бізнесмена / Т. Ясіньска-Соха, Н. Панасюк. — Варшава, 1995. — 116 с.

Anna Berenika Siwirska

(Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk,
Warszawa, Polska)

POLSKIE SPOJRZENIE NA ODMIANY I STYLE JĘZYKA BIAŁORUSKIEGO

Poniższy artykuł będzie poświęcony refleksji nad znaczeniem i wzajemnymi relacjami poszczególnych odmian współczesnego języka białoruskiego. Główna część zostanie poprzedzona wstępem teoretycznym, dotyczącym języka polskiego. Polskie językoznawstwo zaczęło bowiem zajmować się wskazaną problematyką o wiele wcześniej niż językoznawstwo białoruskie. Przełożenie osiągnięć polskich językoznawców na grunt języka białoruskiego z pewnością wzbogaci dorobek białoruskiej nauki oraz może okazać się bardzo ciekawe i nowatorskie.

Wzajemne relacje poszczególnych odmian języka, zależą w dużym stopniu od przyjętej definicji najbardziej podstawowych terminów, a te w polskim językoznawstwie przez lata były rozumiane są bardzo różnorodne. Jerzy Bartmiński w pracy «Odmiany a style języka» zauważa, że *«obok terminu “język” używanego w rozmaity sposób, pojawia się co najmniej pięć terminów bliskoznacznych nazywających ogólnie wynik wewnętrznej dyferencjacji języka: wariant, odmiana, styl, typ i wersja języka, a także terminy pochodne od nich: odmianka, podstyl, podtyp»* [1, s. 53]. Zdaniem J. Bartmińskiego doprowadziło to wręcz do *chaosu*